

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Γ'

Η Π Α Ι Δ Ε Ι Α

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΔΑΣΚΑΛΟΣ, ΑΥΤΟΣ Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

Αντιγράφω από την Έκθεση που έστειλε τόν περασμένο Ιούλιο ο δάσκαλος ενός χωριού της Ήπειρου στον Επιθεωρητή για τη λειτουργία του σχολείου του :

« Έφθασα εις τὸ χωρίον τὴν 20 Σεπτεμβρίου . . . Δὲν ὑπῆρχε τίποτε. Οὔτε διδασκῆριον, οὔτε θρανίον, οὔτε ὄργανα διδασκαλίας, οὔτε, οὔτε . . . Δὲν ἀπεγοητεύθην. Ἐστεγάσθην εἰς τὴν ἐκκλησίαν· μὲ ὀλίγα σανίδια καὶ ὀλίγες πέτρες ἔφτιασα καθίσματα καὶ ὄλα ἦσαν ἔτοιμα. Τοιουτοτρόπως διήλθομεν τοὺς δύο πρώτους μῆνας. Ὅσον ὁμως ὁ καιρὸς περνοῦσε, τόσο καὶ τὸ κρῦο ἦρχετο δριμύτερον· ἔπρεπε λοιπὸν γὰ εὐρεθῆ κατάλληλος γῶρος διὰ στέγασιν. Τὰ παιδιὰ κρύωναν, τὰ παράθυρα καὶ οἱ πόρτες ἦσαν ἀνοιχτές. Ἡ βροχή, τὸ κρῦο εἰσῆρχοντο ἀπὸ παντοῦ. Παρεκάλεσα ἓνα χωριανὸν γὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὸ ἐν ἀπὸ τὰ δωμάτια ποὺ ἐχρησιμοποιοῦει, διὰ γὰ στεγασθῆ τὸ σχολεῖον. Ἐπροθυμοποιήθη καὶ μᾶς τὸ παρεχώρησε. Ἦτο ἐν δωματίον 16 τ. μ. περίπου. Τὰ παράθυρα ἦσαν κλεισμένα μὲ σανίδας, φῶς δὲν εἰσῆρχετο ἀπὸ πουθενά. Ἦναγκάσθην γὰ φτιάσω δύο παράθυρα διὰ γὰ ἔχωμεν φωτισμόν, καὶ ἔπειτα παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Επιθεωρητοῦ ὑελοπίνακες δι' ἄλλα δύο . . . Ὅ κάθε μαθητῆς ἦτο ὑποχρεωμένος γὰ βαδίζῃ 1½—2 ὥρας ὑπὸ βροχὴν διὰ γὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον, διότι τὰ γύρω χωριὰ δὲν εἶχον δασκάλους.

» Οἱ μαθηταὶ μου ἀνῆλθον εἰς τοὺς 80. Ἦναγκάσθην λοιπὸν γὰ τοὺς χωρίσω. Ἡ Γ, Δ, Ε καὶ Στ ἐφοίτων τὸ πρωί. Ἡ Α καὶ ἡ Β τὸ ἀπόγευμα . . . Τὰ παιδιὰ τῆς Ε καὶ τῆς Στ δὲν ἤξευραν γὰ κλίβουν οὔτε ἐν ὄνομα, δὲν ἤξευραν γὰ γράφουν ὀρθογραφικὰ οὔτε τὴν πιὸ συνηθεστέραν λέξιν. Πολ-

λαπλασιασμόν δὲν ἤξευραν. Ἐρεπε γ' ἀρχίσω ἀπὸ τὸ ἄλφα τῆς ἀριθμητικῆς. Ὅμως δὲν ἐπτοήθην. Κάθε βράδῃ καθόμουν σκυμμένος εἰς ἓνα τραπεζάκι, τὸ ὅποιον μόνος μου εἶχον φτιάξει, διὰ νὰ ἐτοιμάσω τὴν βλῆν τῆς ἄλλης ἡμέρας...

» Οἱ μαθηταὶ κουρασμένοι ἀπὸ τὰ μαθήματα καὶ τὴν μεγάλην ἀπόστασιν εἶχον ἀνάγκην ἰκανῆς τροφῆς. Προσεπάθησα λοιπὸν γ' ἀναπτύξω τὸ συσσίτιον, νὰ τὸ παρασκευάσω καὶ νὰ μπορέσω νὰ τὸ βελτιώσω μὲ τὰ τρόφιμα, τὰ ὅποια οἱ μαθηταὶ θὰ ἔφερον ἀπὸ τὰ σπίτια τους. Ἐδῶ συνήντησα τὴν μεγαλύτεραν δυσκολίαν. Οἱ χωρικοὶ φωνῆς κακοί. Τὰ τρόφιμα, ἔλεγον, πρέπει νὰ διανέμονται καὶ ὄχι νὰ παρασκευάζονται εἰς τὸ σχολεῖον. Δὲν ἀπεγοητεύθην, ἐτράδηξα τὸν ἰδικόν μου δρόμον. Ὑστερα ἀπὸ κόπον εὐρέθη τὸ κάξι καὶ ἤρχισα μὲ τοὺς μαθητάς μου τὸ μαγείρεμα. Δὲν εἶχομεν τίποτε, οὔτε κουζίνα οὔτε γωνιά. Ὅταν ὁ καιρὸς ἦτο καλός, ἐμαγειρεύαμεν ἔξω. Ὅταν ἔδρεχε, ἐμαγειρεύαμεν κάτωθεν τῆς αἰθούσης διδασκαλίας εἰς ἓνα χάνι. Προσεπάθουν γὰρ βελτιώσω τὸ συσσίτιον, ἀπετύγχανον ὅμως διότι συνήντων πάντοτε τὴν ἀντίδρασιν τῶν γονέων.

» Ἐκεῖνο ὅπερ δὲν ἐπέτυχον εἰς μεγάλην κλίμακα, ὑπῆρξεν ἡ συνεργασία διδασκάλου καὶ γονέων. Κανεὶς πατέρας ἢ μητέρα δὲν μὲ ἠρώτησε πῶς πηγαίνουν τὰ παιδιὰ τους. Ἦναγκάσθην πολλάς φορές γὰρ τοὺς παρακαλῶ μόνος μου, γὰρ τοὺς ἐρωτῶ, γὰρ τοὺς δίνω ὁδηγίας διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον πρέπει νὰ μεταχειρίζονται εἰς τὸ σπίτι τὰ παιδιὰ τους. . .

» Οἱ μαθηταὶ μου ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν περιφέρειάν τους, δὲν εἶχον ὅλως διόλου ὄρεξιν διὰ μάθημα. Εἶχον ἐντελῶς ἀπογοητευθῆ. Καθημερινῶς μοῦ ἔλεγον ὅτι δὲν κοιμοῦνται εἰς τὰ σπίτια τους ἀλλ' ἀγρυπνοῦν ἔξω. Ἡ φοίτησις δὲν ἦτο τακτικῆ. Διὰ νὰ τοὺς ἀναπτέρωσω τὸ ἠθικόν, διὰ νὰ τοὺς κάνω νὰ συνέλθουν, τοὺς ἔκανα καθημερινῶς τραγούδια, χορούς, γυμναστικὴν καὶ ἀρκετὰς ἐκδρομάς. . . ».

Εἶν' ἓνα κείμενο ἀποκαλυπτικόν, ἀλλὰ τυπικόν, τυπικότητα. Θὰ μπορούσαν νὰ τὸ ἔχουν ὑπογράψει πάνω ἀπὸ πέντε χιλιάδες δασκάλου, ἔλοι ὅσοι ὑπηρετοῦν στὰ ρημαγμένα ὄρεινά μας χωριά. Ὅλοι ὅσοι προσπαθοῦν μὲ τὸ τίποτα καὶ

ἀπὸ τὸ τίποτα νὰ κάνουν κάτι. Δησμονημένοι στὴν ἄγρια μοναξιά, ἀδοήθητοι, τριγυρισμένοι ὄχι ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἄγνοια καὶ τὴν ἀδιαφορία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίδραση, τὴν ἀκατανοησία καὶ τὴν ἐχθρότητα. Μαρτύριο φοβερό, πὺ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ φαντασθεῖ, ἂν δὲν τὸ ἔχει ζήσει. Καὶ δεινὰ ὄχι σημερινὰ καὶ χτεσινὰ· ὄχι ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ ἔφερε ὁ πόλεμος, ἡ κατοχὴ καὶ ἡ ἀδελφικὴ σφαγὴ. Ἄλλ' ἀπὸ τὰ βάσανα τὰ μόνιμα καὶ ἀνεκδιήγητα πὺ περιμένουν τὸν κάθε νέο ἐκπαιδευτικό, ὅταν πηγαίνει νὰ ὑπηρετήσῃ στὸ μικρὸ καὶ ἄβολο ἑλληνικὸ χωριό.

Τὸ δασκαλικό, λέμε, εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα πὺ δὲν γίνεται σὰν ἀγχαρεία. Χρειάζεται διάθεση ἀποστολικὴ καὶ πνεῦμα θυσίας. Πόσο εὐκολα λέγονται μερικὲς λέξεις. Νὰ λὲς σ' ἕναν ἄνθρωπο πὺ μόλις μπαίνει στὴ ζωὴ, ὅτι πρέπει κι' ὄλας νὰ πλέξῃ μόνος του τὸ ἀγκάθινο στεφάνι γιὰ τὸ κεφάλι του. Εἶναι κι' αὐτὸς νέος, αἰσθάνεται τὴ δίψα τῆς ζωῆς, ἔχει τὰ ὄνειρά του. Ἄλλὰ πίσω του ὑπάρχει ἕνας φαιμέλιτης πατέρας ἢ μιὰ χήρα μάνα καὶ ἀδελφὲς ἀνύπαντρες. Ὅπλίζεται λοιπὸν μὲ τὴν αἰσιοδοξία τῶν τρυφερῶν ἀκόμη παρειῶν καὶ πηγαίνει γιὰ νὰ ἐργαστεῖ στὸ χωριό, πὺ τὸ ὄνομά του τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὸ χαρτί τοῦ πρώτου διορισμοῦ του.

Καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τίς πρώτες μέρες τὸ μαρτύριο. Τόσο νέους λίγους ἀγίους περιλαμβάνει τὸ Συναξάρι γιὰ νὰ τοὺς ἱστορήσῃ. Τὰ βάσανά του ; Δὲν εἶναι μόνον ὁ πενιχρότατος μισθός, τὸ γυμνὸ καὶ κρύο δωμάτιο πὺ ἀξιώθηκε νὰ βρεῖ, ἢ ἐξαντλητικὴ δουλειὰ ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ, ἢ ἄχαρη σκόλη, ἐκεῖνες οἱ ὥρες οἱ μοναχικὲς πὺ σκοτώνουν. Εἶναι καὶ οἱ κάθε λογῆς δυσκολίες ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πὺ τὸν περιβάλλουν. Οἱ σχολικοὶ ἔφοροι πὺ δὲν καταλαβαίνουν, ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος πὺ ἀντιδρᾷ σὲ μιὰ πρωτοβουλία του, ὁ ἀστυνόμος πὺ τὸν ὑποδέλεπει, ὁ κομματάρχης πὺ ἀπειλεῖ.

Κάποτε (στραβοπάτησε ἢ ὄχι ; ποιὸς ξέρει. . .) τὸν τυλίγουν σ' ἕνα « χαρτί ». Καὶ τότε ἀρχίζει μιὰ ὀδύσσεια πὺ δὲν περιγράφεται. Πηγαίνει καὶ ξαναπηγαίνει στὸν ἐπιθεωρητὴ ἐκλιπαρώντας τὴν ἐπιείκεια ἢ μιὰ μετάρθεση γιὰ νὰ

σωθεί. Χτυπάει πόρτες, ταπεινώνεται για να πάρει συστατικά γράμματα και ξεκινά για την Αθήνα, επειδή η υπόθεση έγινε σοβαρή και πρέπει να τη λύσει το Κέντρο. Ντροπαλός και αδέξιος ανεβοκατεβαίνει τις σκάλες του υπουργείου. Αλλά τότε ο κύριος τμηματάρχης είναι απασχολημένος και δεν τον δέχεται, τότε έχει τα νεύρα του και τον βρίζει. Ο υπουρχός άθεατος. Πώς να περάσει ο δασκαλάκος από τους δράκους του ιδιαίτερου γραφείου χωρίς άγκυζέ το βουλευτή;

Δάσκαλος σε μέρος μικρό είναι σ' όλες τις χώρες του κόσμου επάγγελμα όχι αξιοζήλευτο. Στην Ελλάδα όμως είναι φοβερή δυστυχία. Και δυστυχία που δεν την ξέρομε ούτε μάς συγκινεί. Από το δάσκαλο περιμένει ο τόπος να ανοίξει των παιδιών του τα μάτια, αλλά δεν τον λογαριάζει ούτε πολυσκοτίζεται για την τύχη του. Για τις μεγαλόσχημες Αρχές είναι κι αυτός ένας μικροϋπάλληλος όπως τόσοι άλλοι.

Μόνο μία φορά τον προσέχουν — στον πολεμικό συναγερμό. Στον Αλβανικό του ὄωσαν τα γαλόνια του ανθυπολοχαγού και εκείνος συγκινημένος από την απίστευτη τιμή τὰ ἔδωξε με τὸ αἷμα του. Όταν όμως πέρασεν εκείνη ἡ ώραία ανατριχίλα του Ἔθνους, ἄρχισε πάλι ἡ ἄγνοια, ἡ καταφρόνια καὶ τὸ κυνηγητό. Όταν θάρθουν τὰ πικρὰ γεράματα καὶ θ' ανεβαίνει τις σκάλες τοῦ ἐπαρχιακοῦ ταμείου νὰ εἰσπράξει τὴ σύνταξη τῆς πείνας, θὰ θυμᾶται τὴ χρυσή στολή τὴν παρασημοφορεμένη με τις πληγές του καὶ θὰ εὐλογεῖ τὰ ἄλλα βάσανά του.

Αλλά πόσοι θὰ φτάσουν σ' αὐτὴ τὴ θλιβερὴ εὐδαιμονία τῆς σύνταξης; Από τοὺς νέους δασκάλους μας πολὺ λίγοι. Πρὶν ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες διαβάσαμε στὶς ἐφημερίδες δηλώσεις τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ὅτι τὰ σχολεῖα ἐφέτος θὰ λειτουργήσουν ἐλλιπῶς, ἐπειδὴ ἀπολύθηκαν 2000 δασκάλοι. Καὶ δώσαμε στὴν ἀνακοίνωση τόση προσοχὴ ὅση καὶ στὶς εἰδήσεις ποὺ δημοσιεύονται με ψιλὰ γράμματα παρακάτω : ὅτι στὴν Ἀργεντινὴ πλυμύρισ' ἕνας ποταμὸς ἢ ὅτι ἡ Ἀστυνομία ἔπιασ' ἕνα μικρολωποδύτη. . .

Πολύ φοβούμαι ότι με όσα πρόκειται να γράψω παρακάτω θα δυσαρεστήσω τους νέους που σπουδάζουν. Και τους γονείς των που ανυπομονούν να τους δουν με το περιπόθητο « χαρτί » στο χέρι, έτοιμους για τή ζωή. Να δυσαρεστηθούν οι γονείς, δεν θα με πολυπειράξει. Είναι πολύ σκληρό όμως να πικραίνει κανείς τὰ σημερινά μαρτυρικά έλληνικά νειάτα, που τούτη ή άγρια ώρα τὰ δεκατίζει χωρίς έλεος. "Ολες οι μπόρες που από χρόνια πολλά δέρνουν αυτό τον τόπο, άπάνω στα νειάτα πέφτουν και τὰ θερίζουν άλύπητα. "Αξίζουν λοιπόν οι νέοι κάτι παραπάνω από τήν άγάπη μας — τὸ σεβασμό μας. "Ομως δεν γίνεται άλλιώς. "Υπάρχουν κάποιες άλήθειες που είναι από τήν ίδια τή φύση τους πικρές και πρέπει να λέγονται, όσο κι' αν είναι σκληρό τὸ χτύπημα που δίνουν. Μιά απ' αυτές τις άλήθειες είναι κ' εκείνη που άναγκάζομαι να τονίσω σ' αυτό έδῶ τὸ σημείωμά μου.

Τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ανακοίνωσε τὸ περιεχόμενο ἑνὸς νέου Β. Διατάγματος που παρέχει « διευκολύνσεις » στοὺς στρατευόμενους φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Ἰδρυμάτων. Δὲν πρόκειται μόνο για εὐκολίες στὴν ἀνανέωση τῶν ἐγγραφῶν, στὶς προθεσμίες τῶν ἐξετάσεων, στὴν ἐκτέλεση τῶν ἀσκήσεων καὶ στὴν πληρωμὴ τῶν τελῶν ἐγγραφῆς καὶ ἐξετάσεων, για τὶς ὁποῖες ὄχι μόνο ἀντίρρηση δὲν θὰ εἶχε κανείς, ἀλλὰ θὰ μπορούσε καὶ ν' ἀπαιτήσῃ νὰ φανεῖ ἀκόμη γενναιότερο τὸ Κράτος ἀπέναντι στοὺς νέους που αὐτὴ τὴν κρίσιμη ὥρα τῆς πατρίδας, πιστοὶ στὸ καθῆκον, σπεύδουν νὰ προσφέρουν τὸ αἷμα τους. Δὲν πρόκειται λοιπόν για τέτοιες εὐκολίες μονάχα. Τὸ ὑπουρ-

γειο μέ τὸ νέο διάταγμα δίνει καὶ προνόμια στοὺς στρατευόμενους φοιτητὲς νὰ περάσουν πρὸς « ἀνώδυνα » ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναδέλφους των τὶς ἐξετάσεις καὶ νὰ φτάσουν γρηγορώτερα καὶ μ' ἐλαστικότερον ἔλεγχο στὸ πτυχίο. Κ' ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου.

Ἐάν ἐζήτησαν αὐτὰ τὰ προνόμια οἱ φοιτητικὲς ὀργανώσεις, ἐπιτροπὲς γονέων καὶ πρεσβεῖες πολιτευομένων πρόθυμων πάντα νὰ εὐχαριστοῦν τοὺς ἐκλογεῖς τους σὲ κάθε νόμιμη ἢ ὄχι ὑπόθεση, ἢ ἂν μόνο του τὸ ὑπουργεῖο ἔσπευσε νὰ κάνει αὐτὴ τὴ χειρονομία γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ Κράτους πρὸς τὰ στρατευόμενα νειῶτα, δὲν ἔχει σημασία. Σημασία ἔχει τὸ γεγονὸς αὐτὸ καθαυτὸ, κ' ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ἔχει μακρὰν ἱστορία στὸν τόπο μας, ἀξίζει νὰ τὸ ἐξετάσει κανεὶς νηφάλια κ' ἀντικειμενικά.

Ἐάν ἐξαιρεθεῖ ἡ δεκαπενταετία 1924 - 1939, δὲν ὑπάρχει μέσα στὰ τελευταῖα σαράντα χρόνια μαθητῆς ἢ φοιτητῆς ποὺ ἔκανε τὶς ἐγκύκλιες ἢ τὶς πανεπιστημιακὲς σπουδὲς του κανονικά, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Ποὺ δὲν ἐπωφελήθηκε δηλαδὴ ἀπὸ κάποιους χαριστικούς νόμους γιὰ νὰ πηδῆσει μιὰ τάξη, νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις ὀρισμένων μαθημάτων, νὰ προσπεράσει μιὰν ἀποτυχία χωρὶς τὶς ἀναπόφευκτες συνέπειές της, νὰ διαπλεύσει ἐπὶ τέλους τὰ χρόνια καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν σπουδῶν μὲ περισσότερο ἢ λιγότερο στεγνὰ τὰ πόδια. Γιατὶ ἀπὸ τὰ 1912 ὁ τόπος αὐτὸς κλυδωνίζεται ἀπὸ πολεμικὲς θύελλες καὶ ἔγινε πιά πάγια συνήθεια, μόλις κηρυχθεῖ ἡ χώρα σὲ κατάσταση πολιορκίας, ν' ἀναστέλλονται μαζί μὲ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νόμοι, σὰ νὰ εἶναι ἀπαραίτητο μεσον γιὰ τὴν ἐπιτυχή διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου ἢ διάλυση τῆς παιδείας μας.

Ἀμέσως ἀρχίζει ἡ ἀτελείωτη βροχὴ τῶν προνομίων. « Εὐεργετικὰς διατάξεις » τὰ ὀνομάζει μὲ τὸ ἀμίμητο χιουμορ τῆς ἡ γλῶσσα τῆς γραφειοκρατίας. Ἡ διάρκεια τῶν σπουδῶν συντέμνεται, ἀπλοποιεῖται ὁ μηχανισμὸς τῶν ἐξετάσεων, ὁ κατώτερος βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας κατεβαίνει πρὸς χαμηλά, παρέχονται δικαιώματα ἀναδρομικῆς ἐγγραφῆς μετὰ ἢ καὶ ἄνευ προσόντων, φροντιστηριακὲς ἀσκήσεις καὶ

τμηματικές εξετάσεις καταργούνται ή συγχωνεύονται — και ο μαθητής ή ο φοιτητής που έχει πηδήσει μ' ένα άπίθανο είς μήκος άλμα όλα τα χαρακώματα, εμφανίζεται μπροστά στους καθηγητές του για το άπολυτήριο ή για το πτυχίο, με την αξίωση να τελειώσει κι' αυτή ή τυπική διαδικασία γρήγορα και χωρίς πολλές διατυπώσεις. Τότε είναι που τρυφεραίνονται τα πρόσωπα και των αυστηρότερων δασκάλων: ο γέρος είναι ένας ήρωικός πολεμιστής, ή πατρίδα του έδωσε παράσημα, μπορούμε έμεις να του άρνηθοῦμε τὸ βαθμό;

Και τὸ περίεργο είναι ότι ή παράταξη των υποψηφίων για' αυτή τήν άκατανόητη παρασημοφορία δέν τελειώνει: μετά τους στρατευμένους έρχονται οί ανάπηροι, οί τραυματίες, οί πρόσφυγες, οί πυροπαθείς, οί βομβόπληκτοι, οί πολύτεκνοι... και μόνον οί πωλήσαντες ακίνητα επί κατοχής δέν εξήτησαν ακόμη αυτό τὸ προνόμιο για' τα παιδιά τους. 'Οπωσδήποτε υπάρχει κ' έδῶ ένας σταθερός νόμος που πρέπει να τὸν καταγράψουν μαζί με τους άλλους οί κοινωνιολόγοι: πράλληλα κ' έπειτα από κάθε πόλεμο δέν έχουμε μόνο νομισματικό πληθωρισμό, αλλά και πληθωρισμό άκατάσχετο σχολικῶν και πανεπιστημιακῶν πτυχίων, με έλάττωση φυσικά ή και εκμηδενισμό τῆς αξίας τους.

Τὰ αποτελέσματα αὐτοῦ τοῦ πληθωρισμοῦ τὰ βλέπομε καθημερινῶς, ἀλλ' ἄρχισαν νὰ μὴ μᾶς ἐνοχλοῦν ἐπειδὴ τὰ συνηθίσαμε. Ἔχομε ἀποφοίτους γυμνασίου που δέν κατορθώνουν νὰ γράψουν μιὰν ἐπιστολή με κάποια ὀρθογραφικὴ και συντακτικὴν εὐπρέπεια. Δασκάλους που γίνονται καταγέλαστοι στὶς τάξεις τους. Δικηγόρους που δέν μπορούν νὰ ὑποστηρίξουν μιὰν ἀπλὴ ὑπόθεση. Γιατροὺς ἀνίκανους νὰ ξεχωρίσουν μιὰ τυπικὴ γρίπη ἀπὸ μιὰ κλασικὴν ἐλονοσία. Μηχανικοὺς ἐπιτήδειους νὰ χτίζουν γεφύρια που γκρεμίζονται κ.ο.κ. Καὶ ὅπου βέβαια ἔρχεται κατόπιν ἡ ἴδια ἡ ζωὴ και κάνει μόνη τῆς, χωρὶς οἶκτο, τὴν ἐπιλογή, οἱ ἀκατάρτιστοι ἐπιστήμονες και τεχνικοὶ ἀχρηστεύονται με τὴν ἀπραξία. Ὑπάρχουν ὅμως και τομεῖς δράσης, ὅπου ὁ ἀστοιχείωτος μπορεῖ νὰ εὐδοκιμεῖ ἀνεγόχλητος, ὅπως π. χ. στὶς ἐπιμό-

σιες υπηρεσίες που ποτέ δεν απολύουν έναν υπάλληλο για ανικανότητα.

Συνήθως αντιμετωπίζουμε αυτά τα ζητήματα μοιρολατρικά. Λέμε λ. χ. ότι ύστερα από κάθε πόλεμο μοιραία πέφτει μαζί με το οικονομικό επίπεδο ενός λαού και η στάθμη του πνευματικού πολιτισμού του, κ' έτσι πιστεύουμε ότι δεν υπέχομε καμιάν ευθύνη ούτε χρέος ν' αντιδράσουμε και νά προσπαθήσουμε νά ελαττώσουμε αυτή τήν πτώση ή νά τήν κάνουμε όσο τὸ δυνατόν πιὸ ανώδυνη. Ὅμως ὑπάρχει ἕνας τρόπος νά ἐνεργήσουμε ἀγασταλτικά. Καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι νά μιλήσουμε παστρικά καὶ γενναῖα πρὸς τοὺς νέους μας, ὅταν ἀπὸ ἀποκτημένη συνήθεια προβάλλουν τὶς στρατιωτικὲς τὸς υπηρεσίες καὶ ζητοῦν « διευκολύνσεις » στὶς σπουδές τους. Ἐλάττε, νά τοὺς ποῦμε, νά ἐξετάσουμε μαζί ἂν αὐτὰ τὰ προνόμια εἶναι πρῶτα ἠθικὰ καὶ ὕστερα λογικά.

Ἠθικὰ δὲν εἶναι, γιατί ὅπως στρατεύεσαι καὶ πληγώνεσαι καὶ σακατεύεσαι καὶ σκοτώνεσαι ἐσὺ πού σπουδάζεις στὸ Πανεπιστήμιο ἢ σὲ ἄλλες σχολές, ἔτσι στρατεύεται καὶ θυσιάζεται καὶ ὁ γεωργὸς καὶ ὁ τεχνίτης καὶ ὁ μικρὸς ἐμποράκος. Ἀφήνεις ἐσὺ τὶς σπουδές σου στὴ μέση, ἀφήνεις κ' ἐκεῖνος τὸ χωράφι καὶ τὸ κοπάδι του στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τὸ μαγαζάκι του πού μόλις τὸ ἀνοιξε εἶναι τώρα κλειστὸ καὶ ἀραχνιασμένο, ἢ δουλίτσα του πάει νά σδῆσει. Ἐχασες χρόνια στὸ στρατὸ πολύτιμα; Μὰ μήπως κ' ἐκεῖνος δὲν τὰ ἔχασε; Αὐτὴ εἶναι ἡ μοίρα τούτου τοῦ τόπου: νά βασανίζει τὰ νειᾶτα του. Βασανίζεσαι ἐσὺ, βασανίζεται κ' ἐκεῖνος. Ὅμως ἐκεῖνος ὅταν γυρίσει, ξαναρχίζει μὲ ὑπομονή, καρτερικά ἀπὸ τὴν ἀρχή: βγάζει τ' ἀγκάθια ἀπὸ τὸ χωράφι, πάει παραγιὸς ὡσπου νά ξανακάνει τὸ δικό του μαγαζάκι, μαθαίνει πάλι τὴν τέχνη πού στὸ μεταξύ κινδύνεψε νά τὴν ξεχάσει. Δυσάρεστο; Ναι, ἀλλ' ἀναπόφευκτο, δὲν γίνεται ἄλλιως. Ἐσὺ γιατί τάχα νά εὐνοηθεῖς περισσότερο ἀπ' αὐτόν; Γιατί νά κερδίσεις στὴ διάρκεια καὶ στοὺς μόχθους τῆς μαθητείας σου, δηλ. τῆς θητείας τῆς ζωῆς, ὅσα ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ἔχασεν ἐκεῖνος;

Δὲν εἶναι ὅμως οὔτε λογικὰ τὰ προνόμια πού ζητεῖς. Ἐλά-

νες ένα χρέος και δεν στέκει να ζητείς για αυτό αμοιβή. "Αν θέλεις όμως και να πληρωθείς, πάλι η αμοιβή πρέπει να είναι (ποιοτικά, όχι ποσοτικά) ανάλογη προς τις υπηρεσίες που έχεις προσφέρει. Πολέμησες παληκαρίσια; Πάρε ένα γαλόνι, δέξου ένα παράσημο. Σακατεύτηκες; Ζήτησε μια σύνταξη. Το πτυχίο όμως ούτε παράσημο είναι, ούτε σύνταξη. Είναι απλώς και σαφώς μια απόδειξη. "Απόδειξη ότι έχεις αποκτήσει αυτές τις όρισμένες ικανότητες, για να ευδοκιμήσεις στην άλφα ή στη βήτα εργασία. Πώς θές να βεβαιώσω ότι τις κατέχεις, αφού δεν με αφήνεις να σε διδάξω με άνεση και να ελέγξω κατόπι σοβαρά την επίδοσή σου; Είμαι έτοιμος να σου σφίξω το χέρι, να σε στεφανώσω ακόμη σαν ήρωα, όχι όμως για το χατήρι σου να πλαστογραφήσω μιαν απόδειξη. Δηλαδή να απατήσω και τους άλλους και εσένα. "Επειτα, δεν καταλαβαίνεις ότι μόνος σου ξεγελάς τον έαυτό σου; Με νόμους μπορεί να γίνει σεισάχθεια απ' όλα τα βάρη, όχι όμως και από τοῦτο ἐδῶ. Τα χρέη προς την 'Επιστήμη δεν θα τὰ σθήσεις, ὅσες ἀποδείξεις ἐξοφλημένες κι' ἂν σοῦ δώσω. Θα τὰ χρωστάς σ' ὄλη σου τὴ ζωή. Καὶ οἱ τόκοι θὰ σοῦ τρῶνε τὶς λιγροστὲς προσόδους ποὺ θὰ ἔχεις ἀπὸ τὸ λιγροστὸ κεφάλαιό σου. "Αντὶ νὰ χτυπήσεις ἀργότερα τὸ κεφάλι σου καὶ νὰ ζημιώσεις ἀνεπανόρθωτα ὄχι μόνο τὸν ἑαυτό σου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος, καλύτερα νὰ φωνάξεις τώρα καὶ νὰ στενοχωρηθεῖς. "Εγὼ τὸ Κράτος δὲν εἶμαι ἐδῶ γιὰ νὰ στέργω σ' ὅ,τι μοῦ ζητοῦν, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνω ὅ,τι πρέπει. ἐπειδὴ ἐγὼ βλέπω μακρότερα, ἐνῶ ἐσὺ ἔχεις τὸν πόνο σου καὶ δὲν μπορείς νὰ δεῖς πιὸ πέρα...

Ποτὲ δὲν μιλήσαμε μιὰ τέτοια γλώσσα στοὺς νέους μας. Γι' αὐτὸ ἄς μὴν τοὺς ἀδικοῦμε ὅταν ἔρχονται μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τους. Ὁ τωρινὸς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ποὺ ὑπῆρξε καὶ ἀκαδημαϊκὸς δάσκαλος, ἔτσι ἔπρεπε νὰ τοὺς μιλήσει. Είναι ἀκόμη καιρὸς νὰ τὸ κάνει, γιατί τὸ προχθεσινὸ Διάταγμα μὲ τὶς «εὐεργετικὰς διατάξεις» ὅπως δὲν εἶναι πρῶτο, δὲν θὰ μείνει καὶ τελευταῖο. Οἱ σπουδαστὲς ἢ οἱ γονεῖς τους καὶ οἱ πολιτικοὶ τους προστάτες θὰ

ἐπαγέλθουν στὸ ὑπουργικὸ γραφεῖο ἀπαιτητικότεροι. Ἄλλὰ
κάποτε πρέπει γὰρ δοθεῖ τέλος σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, ἂν ὅεν
θέλομε γὰρ πέσουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας ἰδρύματα, ἀνώτερα
καὶ κατώτερα, σὲ τέλειαν ἀνυποληψία — ἂν θέλομε γὰρ κρα-
τήσομε ὄχι μόνον ὀρθία τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ ὑψηλὰ τὸ πνεῦμα
αὐτοῦ τοῦ λαοῦ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

∫

Κ αθώς ἐδείξαν οἱ ἐθνολογικῆς καὶ λαογραφικῆς ἔρευνες πού συστηματοποιήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια, τὸ λαϊκὸ παραμῦθι εἶναι ἀπὸ τὰ ἀπρόσωπα πνευματικὰ προϊόντα τῆς ἀνθρωπότητος ἐκεῖνο πού βρίσκεται πιὸ κοντὰ στὰ φυσικὰ παρασκευάσματα, τὰ θαυμαστά γιὰ τὴν πλούσια περιεκτικότητά καὶ τὴν ἀπλή σύνθεσή τους.

“Ὅπως τὸ μητρικὸ γάλα κλείνει μέσα του σὲ σοφὰ ὑπολογισμένες ἀναλογίες ὅλα τὰ θρεπτικὰ στοιχεῖα, τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ συντήρηση καὶ τὴν αὔξηση τοῦ βρέφους — ἔτσι καὶ τὸ παραμῦθι εἶναι μιὰ συνθετικὴ πνευματικὴ τροφή γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού βρίσκεται στὸ πρῶτο στάδιο τῆς ψυχικῆς του ζωῆς. Ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς λαοὺς πού περνοῦν τὴ νηπιακὴ φάση τῆς ἡλικίας τους. Ὅλα τὰ περιέχει, ὅσα χρειάζεται καὶ μπορεῖ νὰ δεχτεῖ ὁ τρυφερὸς ἀκόμη ὀργανισμὸς τοῦ πνεύματος πού ἀρχίζει νὰ ξυπνᾷ, ἀλλὰ βρίσκεται ἀκόμη σ’ ἐκείνη τὴ θαμπὴ ἀτμόσφαιρα τῆς αὐγῆς, ὅπου τὸ σκοτάδι διαλύεται σιγὰ - σιγὰ, χωρὶς ὅμως καὶ τὸ φῶς νὰ ἔχει ἐντελῶς ἐπιβληθεῖ. Καὶ τὸ σπουδαιότερο : τὰ θρεπτικὰ στοιχεῖα συνθέτονται μέσα του σὲ ποσότητες σωστὰ μετρημένες, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ ἀφομοίωσή τους ἀπὸ τὸ νηπιακὸ πνεῦμα πού θὰ τὰ δεχτεῖ. Οὔτε λιγότερα ἀπ’ ὅσα χρειάζεται γιὰ νὰ συντηρηθεῖ καὶ ν’ αὔξηθεῖ, οὔτε περισσότερα καὶ βαρύτερα, γιὰ νὰ μὴν καταπονῆθεῖ καὶ ἀμβλυνηθεῖ. Ἄν περάσομε ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸ πρῖσμα τὸ παραμῦθι ὡς περιεχόμενον καὶ μορφή, ὅπως περνοῦμε ἀπὸ τοὺς χημικοὺς μας ἀμβυκες τὸ μητρικὸ γάλα, θὰ βεβαιωθοῦμε γι’ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια. Συστατικά του στοιχεῖα εἶναι : μιὰ πρώτη ἀντίληψη τοῦ κόσμου

γεμάτη θάμβος και ἀφέλεια, μιὰ ὑποτυπώδης ἀλλὰ ἔντονη πείρα τῶν σχέσεων τῆς οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, μερικὲς χοντροκομμένες καὶ ἀδρὲς ἠθικὲς ὑποδείξεις καὶ ἀποτιμήσεις, μιὰ ὀργανικὴ συμπάθεια μὲ τὰ ἄλλα ζῶα καὶ μιὰ ἀπλοϊκὴ γνώση καὶ τυποποίηση τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν γνωρισμάτων τους, μιὰ πρωτόγονη αἴσθηση τῆς ὁμορφιάς καὶ τὸ δέος μπροστὰ στὸ θαῦμα καὶ τὸ μυστήριο, οἱ πρῶτοι δηλαδὴ καὶ βασικοὶ τόνοι τοῦ θρησκευτικοῦ ρίγους.

Ὅ,τι ἀρχότερα θὰ προσπαθήσει γὰ ἐνσταλάξει μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ νέου ἡ ἀγωγή μεθοδικὰ καὶ μὲ μέσα τελειότερα καὶ πολυπλοκώτερα, γιὰ νὰ ὀξύνει τὴν ἀντίληψή του, νὰ πλουτίσει τὴν ἐμπειρία του, νὰ καλλιεργήσει τὴν εὐαισθησία του καὶ γενικὰ γιὰ νὰ πλατύνει καὶ νὰ βαθύνει τὸ πνεῦμα του — αὐτὸ ἀρχίζει κι' ὅλας νὰ τὸ κάνει τὸ παραμῦθι μὲ τὸ δικό του τρόπο. Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστο, γιατί δοκιμάζει νὰ τὸ κάνει μὲ μιὰ χαριτωμένη στὴν ἀπλότητά της συγχορδία, ποὺ ἀπλώνεται σὲ ἐλόκληρη τὴν κλίμακα τῶν πνευματικῶν ἀπαιτήσεων. Γιὰ ὅλες τὶς ψυχικὲς λειτουργίες προνοεῖ: ὀδηγεῖ τὴν ἀντίληψη, τρέφει τὴ μνήμη, διεγείρει τὴ φαντασία, ἀλλὰ καὶ τὴν κρίση γυμνάζει καὶ τὸ συναίσθημα καλλιεργεῖ μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ προπονήσει τὴ βούληση, καθὼς αὕτη ἐτοιμάζεται ν' ἀποτολμήσει τὸ μεγάλο ἔλμα: ἀπὸ τὸ ἐνστιγματικὸ νὰ πηδήσει καὶ νὰ κινηθεῖ στὸ συνειδητὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς.

Εἶναι πολὺ σημαντικὸ τὸ πόρισμα τῆς συγκριτικῆς Λαογραφίας, ὅτι ὑπάρχουν τύποι λαϊκῶν παραμυθιῶν ποὺ δὲν ἐπιχωριάζουν σὲ ὀρισμένες ἐθνικὲς ομάδες, ἀλλ' ἀνήκουν σὲ μεγάλες οἰκογένειες λαῶν. Ἐδῶ μπορεῖ ὁ ἐρευνητὴς νὰ κάνει τομὲς καὶ διαστρώσεις σὰν τὸ γεωλόγο καὶ νὰ ξεχωρίσει τὶς ἐπιπολαιότερες στοιδιάδες ἀπὸ τὰ βαθύτερα στρώματα. Ὅπως κάνουν καὶ οἱ γλωσσολόγοι γιὰ νὰ προσδιορίσουν τὶς πρῶτες μῆτρες τῶν γλωσσῶν. Μὲ τὸ παραμῦθι μάλιστα πιστεύουν μερικοὶ ὅτι μπορούμε νὰ προχωρήσουμε ἀκόμη πιὸ πέρα καὶ νὰ φτάσουμε ἕως κάποια βαθύτατη φλέβα, ὅπου θ' ἀκούσαμε νὰ μᾶς μιλεῖ ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς ἱστορίας τοῦ ὁ ἄνθρωπος ὅπως βγήκε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς Φύσης μὲ

τὸ πρῶτο φύσημα τῆς δημιουργίας, πρὶν ἀκόμα διασπαρῆ ἀπάνω στὸν πλανήτη καὶ ἀρχίσει ὁ γεωγραφικὸς καὶ φυλετικός, ὁ ἱστορικὸς καὶ κοινωνικὸς διαφορισμὸς του — ἂν ἐπιτρέπουν οἱ σημερινὲς ἀντιλήψεις τῆς φυλετικῆς βιολογίας νὰ ὑποθέσομε ἕνα τέτοιο προγονικὸ πλάσμα. Ὅπως δὲ ποτε, δύσκολο εἶναι νὰ βροῦμε ἕνα πνευματικὸ προϊόν συλλογικὸ καὶ ἀνώνυμο μὲ τόσο πανανθρώπινο χαρακτήρα ὡς τὸ λαϊκὸ παραμῦθι, στίς γνησιότερες καὶ καθολικότερες μορφές του.

Γιὰ τούτο καὶ ἐγίνε ἀντικείμενο ἐξονυχιστικῆς ἔρευνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν κουράζονται νὰ προσπαθοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ μοίρα του ἀπὸ τὶς πρῶτες πηγές του, τὶς χαμένες στὰ βάθη τοῦ χρόνου. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἕνας ὀνομαστὸς ψυχολόγος τῆς Ζυρίχης, ὁ Jung, παραδειγματισμένος ἀπὸ τὸ δάσκαλό του, τὸν Freud, βάλθηκε νὰ ἐξερευνήσῃ αὐτὸ τὸ τροπικὸ, τὸ παρθενικὸ δάσος τοῦ λαϊκοῦ μύθου καὶ ἀνακάλυψε μέσα στὰ σύμβολά του νοήματα καὶ ὑπαινιγμοὺς καὶ σημασιολογήσεις πραγματικὰ ἐκπληκτικῆς. Φυσικὰ ἕνα μεγάλο μέρος αὐτῆς τῆς ἀνεκτίμητης κληρονομιάς τὸ ἔχασε ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος (καὶ ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ ἀρχέγονος μύθος ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιδίδῃ μέσα στὸ ὑποσυνείδητό του καὶ ξαναφανερώνεται μέσα στὰ ὄνειρα καὶ στὰ ἀπόρρητα κατασκευάσματα τῆς φαντασίας, ὅταν χαλαρώνονται οἱ ἀνασταλτικὲς δυνάμεις τοῦ ἐλέγχου). Ἀλλὰ κ' ἐκεῖνο ποὺ μένει καὶ μὲ τὸ στόμα τῆς γαργιάς μεταδίνεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ μὲ τὴ μνήμη καὶ τὴ συγκίνηση τῶν ἐκθαμβῶν νηπίων, εἶναι πολὺ ἀξιόλογο. Θησαυρὸς ποὺ δὲν μπορεῖ ἴσως, πάντως ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σκορπιστεῖ ἢ νὰ παραχωθεῖ καὶ ν' ἀποσυντεθεῖ, ἂν θέλει ὁ ἐξελιγμένος ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας καὶ τῶν καιρῶν ποὺ ἔρχονται νὰ μὴν ἀποξενωθεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὸ φυσικὸ βᾶθος τῆς ἀνθρωπιᾶς του καὶ νὰ μὴ γίνει μηχανικὸ ἐνεργούμενο.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν παιδικῶν ἀναγνώσμάτων ποὺ ἀπομιμοῦνται ἄλλοτε περισσότερο καὶ ἄλλοτε λιγότερο τὸ λαϊκὸ παραμῦθι, καὶ ποὺ πλημύρισαν τὶς προθῆκες τῶν βιβλιοπωλείων τὶς γιορτές, ἕνας ἐκλεκτὸς συνάδελφος, ὁ κ. P.

Φτέρης, διατύπωσε μερικές επιφυλάξεις ως προς τη μορφωτική σκοπιμότητα που μπορούν σήμερα να έχουν πλάσματα της φαντασίας τόσο ξένα προς τη σύγχρονή μας πραγματικότητα. Είναι μια άπορία που θέτει ένα πρόβλημα και αξίζει σοβαρά να συζητηθεί.

Σ' έναν αιώνα όπου οι επιστημονικές ανακαλύψεις και οι τεχνικές εφευρέσεις άλλαξαν την όψη του κόσμου και έσωτερικά μεταμόρφωσαν έντελως τον άνθρωπο, επιτρέπεται να εξακολουθούμε να τρέφουμε την παιδική ψυχή με τέτοια άπιθانا φαντασιοκρήματα; Δεν θα έπρεπε ίσως ν' αναθεωρήσουμε αυτά τα αφηγήματα, να τα ξεκαθαρίσουμε από τις δεισιδαιμονίες και τις πλάνες που περιέχουν και να τους δώσουμε περιεχόμενο σύμφωνο με τις κατακτήσεις και το πνεύμα του καιρού μας; Το παιδί σήμερα γεννιέται με δάκρυα τα μάτια και από πολύ μικρή ηλικία μαζεύει εμπειρίες πολύ διαφορετικές από τον τρόπο που βλέπει και σημασιολογεί τα πράγματα το παραμύθι. Δεν υπάρχει λοιπόν ο κίνδυνος να μη μάς πιστέψει, κάτι περισσότερο: να χάσει και την εμπιστοσύνη που πρέπει να μάς έχει;

Η προσωπική μου γνώμη είναι ότι τέτοιος κίνδυνος δεν υπάρχει. Μέσα στην αντίληψη της πρώτης παιδικής ηλικίας το πραγματικό και το φανταστικό δεν έχουν σαφή όρια, διαχέεται το ένα μέσα στο άλλο και ζούν αδελφωμένα. Η σύγκρουση θα αρχίσει αργότερα και τότε θα διαχωρισθούν τα επίπεδα. Όπου λοιπόν εμείς βλέπουμε ασυμδίδαστα και αντιφάσεις και χάσματα, η παιδική ψυχή τα προσπερνάει μ' ευκολία και λιγνίζει σε μια μετέωρη κατάσταση όπου οι αντιθέσεις συναίρονται με τρόπο θαυμαστό. Τέτοιος ακριδώς είναι και ο κόσμος του παραμυθιού, πλασμένος κατ' εικόνα και όμοιωση αυτής της παραδεισιακής ψυχικής απλότητας. Γιατί να μη τον σεβαστούμε;

Τί έχουμε να κερδίσουμε αν σπεύσουμε να διαλύσουμε πρόωρα το θαύμα του παραμυθιού και να δώσουμε στην παιδική ψυχή από το πρώτο κι' όλος ζύπνημά της τη στερεή τροφή μιᾶς συγχρονισμένης εμπειρίας; Πρώτα πρέπει να ξέρομε ότι δεν θα το καταφέρομε, γιατί λείπουν ακόμη από την

παιδικήν αντίληψη τὰ σχήματα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν κατανόησιν τοῦ δικοῦ μας κόσμου, τοῦ πολὺ ἐξελιγμένου. Καὶ δεύτερο ἡ σπουδὴ μας μόνο ζημίαι θὰ φέροι. Ἔχει καὶ ἡ ψυχὴ, ὅπως τὸ σῶμα, τοὺς νόμους τῆς αὐξήσεώς της, τὸ ρυθμὸς τῆς ποὺ δὲν εἶναι καθόλου φρόνιμο νὰ ἐπιταχυνθεῖ πέρα ἀπὸ ἕνα ὀρισμένο ὄριο, γιὰτὶ τότε θὰ καμφθεῖ ἡ ἀντίστασὴ τῆς καὶ θὰ σπάσει. Ὅπως τσακίζονται οἱ μυῶνες, ὅταν ὁ προπονητὴς τοὺς ζητήσῃ πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα μποροῦν νὰ δώσουν.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ σήμερα οἱ πιδὸ φωτισμένοι παιδαγωγοὶ ἔχουν πολλὰς ἀντιρρήσεις ἀπέναντι στοῦ τρόπου ποὺ προσεῖνε γιὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν νηπίων ἡ Montessori. Συνεπαρμένη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, θέλει νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν νηπιακὴν καὶ ὅλας ἡλικίας εἰς τὴν ἀντικειμενικὰ σωστὴν ἀντίληψιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς φυσικῆς πραγματικότητος. Τοῦ προσφέρει μιὰν ἀντιμυθικὴν ἀγωγὴν. Ἐκτὸς ὅμως ποὺ μὲ αὐτὴ τὴν μέθοδον σπρώχνομε τὸ παιδί νὰ ὀριμάσῃ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥραν του (καὶ ὅλοι ξέρομε πόσο ἀντιπαθητικὰ γίνονται τὰ παιδιά ὅταν παρασταίνουσι τὸν μετὰ), τοῦ προσενοῦμε καὶ ἕν' ἄλλο κακόν: τοῦ στεγνώνομε τὴν ψυχὴν, δὲν τὴν ἀφήνομε τότε ἀκριβῶς ποὺ ζυπνοῦν τὰ ἀντίστοιχα αἰσθητήριά της, νὰ γευθεῖ καὶ νὰ χαρεῖ τὴν ποιητικὴν μαγείαν τοῦ μύθου. Τῆς κόδομε τὰ φτερά, ὅταν ἀκόμη εἶναι πολὺ τρυφερὰ: οἱ πόροι κλείνουσι καὶ ὕστερα δὲν θὰ ξαναφυτρώσουν. Ἄν λοιπὸν συστηματοποιηθεῖ αὐτὸς ὁ τρόπος καὶ γενικευθεῖ (καὶ ὅλα μποροῦμε νὰ τὰ περιμένομε ἀπὸ ἕνα ἀιώνα ποὺ ὅλο καὶ περισσότερο ἐμπιστεύεται τῇ μοίρᾳ του εἰς μηχανάς) πολὺ φοβοῦμαι ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι νὰ γεμίσει ὁ κόσμος ἀπὸ πλάσματα ἀντιποιητικὰ καὶ ἀπάνθρωπα.

Μένει ἡ ἀντίρρηση ἐκείνων ποὺ θεωροῦν ἀντιπαιδαγωγικὸν τὸ λαϊκὸν παραμῦθον, γιὰτὶ τάχα μὲ τοὺς δράκους, τοὺς σκληροὺς βασιλιάδας καὶ τὶς ἄπονες μητρύες τοῦ φρίκης μόνο γεννάει εἰς τὶς τρυφερὰς παιδικὰς ψυχὰς καὶ τὶς κάνει νὰ νιώσουν πρόωρα τὴν πικρὴν γεύσιν τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν εἶναι ὅσο φαίνεται ἰσχυρό. Δὲν ἔχει

γεμίσει ακόμη από σκιάχτρα ή φαντασία του παιδιού σαν τή δική μας, κ' έτσι δέν τρομάζει εύκολα σαν έμας από τέτοιες άφηγήσεις, άφου άλλωστε δέν πολυπραγμονεί στις λεπτομέρειες, γιατί του λείπει ή αντίστοιχη πείρα. Κατά κανόνα όχι οί δράκοι του παραμυθιού ούτε οί ξωθιές του, αλλά τά φόβητρα που έπινοούν οί μεγάλοι, τρομοκρατούν τò παιδί. Έκείνα είναι πλάσματα που μέσα στη μαγικήν άτμόσφαιρα του μύθου ενεργούν με όρισμένο νόημα και σε άλλο έντελώς επίπεδο, ενώ ε «άράπης» κυκλοφορεί άνενόχλητος μέσα στο σπίτι και παραμονεύει παντού.

Όσο για τήν αίσθηση του κακού που δίγει τò παραμύθι στο παιδί, τούτο νομίζω ότι είναι ένα από τά πολλά παιδαγωγικά του προσόντα. Έχει τή λαμπρή χρησιμότητα του προληπτικού ήθικου έμβολιασμού. Όπως πρέπει να έξοικετώνομε τόν τρυφερό παιδικό όργανισμό με μερικά μικρόδια που θ' άπειλήσουν άργότερα τή ζωή του, αν δέν άσκηθεί έγκαίρως για ν' άντισταθεί, φρόνιμο είναι από γωρίς να μυήσομε και τήν ψυχή του στις ήθικες άταξίες και άντινομίες, για να μή τίς συντρίψει ό άποτροπιασμός, όταν έπειτα από λίγα χρόνια θά άντιμετρηθεί μαζί τους. Και για τούτο λοιπόν ακόμη προνοεί με τή θαυμαστή σοφία του τò λαϊκό παραμύθι.

